

Daşoguz welaýat maliýe-ykdysady orta hünär okuw mekdebi

MALIÝE we KARZ

dersi boýunça umumy okuw

“Buhgalterçilik hasaba alnyşy”, “Maliýe we karz”,
“Ykdysadyýet we meýilnamalaşdyryş”

Mugallym: Tirkeş Kakyşow

2-nji tema. Maliýeniň mazmuny we onuň ýerine ýetirýän wezipeleri.

(2-sagatlyk)

Sapagyň maksady: Talyplara maliýäniň mazmuny, maliýe serişdeleri barada hem-de maliýeniň wezipeleri barada umumy düşünje bermek.

Umumy okuwyň meýilnamasy:

- 1.Maliýäniň mazmuny.
- 2.Maliýe serişdeleri.
- 3.Maliýäniň wezipeleri we olar barada ykdysadyýet ylmynda dürli garaýyşlar.

Peýdalanylýan edebiýatlar:

1. Gurbanguly Berdimuhamedow. „Ösüşiň täze belentliklerine tarap“. Saýlanan eserler. I tom. Aşgabat, TDNG, 2008.
2. Gurbanguly Berdimuhamedow. „Türkmenistanyň ykdysady strategiýasy: halka daýanyp, halkyň hatyrasyna“. Aşgabat, 2010.
- 3.Halow N. Maliýe. Ýokary okuw mekdepleri üçin okuw gollanmasy – A. TDNG, 2011.

1.Maliýäniň mazmuny. Maliýe ykdysady kategoriýadyr, ol aslyýetinde, aýry-aýry adamlaryň erk-islegine bagly bolman, jemgyýetçilik gatnaşyklaryň ykdysady görnüşde emele gelmegi netijesinde ýüze çykandyr. Taryhy nukdaýnazardan seredeniňde, maliýäniň ýüze çykmagy döwletiň emele gelmegi we onuň wezipeleriniň ýerine ýetirilmegi hem-de pul-haryt gatnaşyklarynyň ýüze çykmagy bilen bagly. Emma, häzirki wagtda, ýagny ykdysadyýet bazar gatnaşyklaryna esaslanyp ýokary derejede ösen wagty aýry-aýry kärhanalar emele gelip, olarda üznüksiz önümçiligi maliýe serişdeleri bilen üpjün etmek wezipeleri ýüze çykýar. Şeýle bolansoň, diňe bir döwlet maliýesi däl, aýry-aýry kärhanalaryň maliýesi emele gelýär. Diýmek, häzirki wagtda maliýe gatnaşyklarynyň ýüze çykmagy döwlet we haryt-pul gatnaşyklarynyň barlygy bilen delillendirilýär. Jemgyýetçilik önümi we onuň bir bölegi bolan milli girdeji maliýäniň täsir etmegi bilen paýlanylýar. Bu merkezleşdirilen we merkezleşdirilmedik tertipde pul gaznalarynyň – toplumlarynyň döredilmegi we ulanylmagy netijesinde amala aşyrylyar. Mysal üçin, döwletiň esasy pul gaznasy döwlet býujetidir, bu merkezleşdirilen pul gaznasy. Mundan başga her bir kärhananyň özüniň hut öz maksatlary üçin zerur bolan pul

gaznalary emele getirilýär we ulanylýar. Bu pul gaznalary emele getirilende we ulanylanda pul öwüşginini alan ykdysady gatnaşyklar ýüze çylýär.

Maliýe – bu merkezleşdirilen (döwlet) we merkezleşdirilmedik (kärhanalar, guramalar) tertipde emele getirilýän we ulanylýan pul toplumlaryny öz içine alýan ykdysady gatnaşyklaryň jemidir. Jemgyýetçilik önüminiň gazna görnüşinde paýlanyşy, esasan, maliýe kategoriýasynyň üsti bilen amala aşyrylýar. Jemgyýetçilik önümiň paýlanmagy netijesinde döwletiň merkezleşdirilen pul gaznasy, ýagny döwlet býujeti emele gelýär. Döwlet býujetiniň girdeji bölegi yzygiderli emele getirilende jemgyýetçilik önüminiň gymmaty paýlanylýar. Çykdaýylar ýerine ýetirilende bolsa gaýtadan paýlanylýar.

Merkezleşdirilen pul gaznasynda býujet emele getirilende şu aşakdaky pul gatnaşyklary ýüze çykýar:

Döwlet býujetine salgytlar we otçisleniýeler (girimler) amal edilende döwlet bilen dürli eýeçilik görnüşindäki kärhanalaryň we raýatlaryň arasynda, täjirçilik başlangyçlaryndaky hem-de täjirçilik başlangyçlaryndaky däl guramalara, edaralara býujetden pul geçirilende, durmuş çäreleri üçin býujetden serişdeler berlende we ş.m.

Döwlet maliýesiniň esasy düzüm bölegi býujete girýän hem-de býujetden daşary maksatly pul toplumlary bolup durýar. Pul toplumlarynyň girdejileri dürli pudaklarda girdejileriň bir böleginden emele gelýär. Mysal üçin, nebit-gaz toplumlaryny ösdürmeklige şol pudaklardaky hereket edýän korporasiýalaryň (nebit-gaz) girdejileriniň bir bölegi gelýär

Maliýäniň esasyny önümçilikdäki kärhanalar düzýärler, çünki ol ýerde jemgyýetçilik önümi öndürilýär hem-de ilkinji gezek paýlanylýar. Şonuň üçin ýörite kärhanalaryň maliýesi diýilýän ders geçilýär hem-de şeýle ykdysady kategoriýa bar. Kärhana maliýesi ykdysadyýeti ösdürmek üçin oňaly täsir eder ýaly gurnalmalydyr. Kärhanalaryň maliýesi täjirçilik-telekeçilik başlangyçlarynda hereket edýän kärhanalar; bulara dürli eýeçilik görnüşdäki (döwlet, bilelikdäki, paýdarlar, hususy we s.m.) önümçilik we beýleki pudaklardaky kärhanalar (firmalar, assosiasiýalar, trestler, şereketler, korporasiýalar, banklar, ätiýaçlandyryş edaralary we beýlekiler girýärler). Telekeçilik bilen meşgullanmaýan edaralaryň we guramalaryň maliýesi (ýokary we orta okuw mekdepleri, dolandyryş edaralary, sport, çagalar, saglyk öýleri, goranmak bilen bagly edaralar, sport desgalary we beýlekiler). Jemgyýetçilik birleşikleriniň maliýesi (Ýaşlar guramasy, partiýalar, raýdaşlar, tebigaty goramak, dini guramalar we ş. m.).

Kärhanalar maliýesi bütin maliýäniň esasyny düzýär, çünki döwlet býujetiniň girdejilerini emele getirmäge gatnaşýar. Kärhanalaryň maliýesi kärhananyň giňeldilen, üzüksiz önümçilik şertlerinde ýüze çykýan pul serişdelerine bolan isleglerini, şol sanda döwletiň önündäki borçlaryny beýleki kärhanalardyr banklara, esaslandyryjylara, paýdarlara, işçi gullukçylara we ş.m. bolan borçlaryny berjaý etmek üçin gerek bolan pul serişdelerini – maliýe serişdelerini toplamakda we maksatly ugurlara paýlamakda (pul toplumlary görnüşde) emele gelýän pul gatnaşyklarynyň jemidir. Gysgaça aýdanynda, merkezleşdirilmedik tertipde kärhanalar üçin zerur bolan pul toplumlaryny döretmekde, paýlamakda we ulanmakda ýüze çykýan pul (ykdysady) gatnaşyklaryň jemidir.

2. Maliýe serişdeleri. Döwletiň maliýe serişdeleri - bu merkezleşdirilen tertipde döwletiň öz wezipesini ýerine ýetirmek üçin gerek bolan pul serişdeleriniň jemidir. Döwletiň esasy merkezleşdirilen pul serişdeleriniň ep-esli bölegini döwlet býujeti düzýär. Döwlet býujetiniň girdejileri esasy maliýe serişdeleri bolup durýar. Mysal üçin, döwlet býujetiniň üsti bilen jemi içerki önümiň gymmatynyň agdyklyk edýän bölegi paýlanýar. Döwletiň maliýe baýlyklary serişdeleri şu aşakdakylardan emele gelýär:

1. Dürli eýeçilik görnüşdäki kärhanalardan, telekeçilerden we girdejisi bolan raýatlardan alynýan dürli görnüşdäki salgytlar we ýygymlar.

2. Býujete girýän we ondan daşary pul toplumlaryna edilýän aýryp goýmalar (otçisleniýeler) we girimler.

3. Gymmat bahaly kagyzlary (paýnamalary, obligasiýalary) çykaryp, olary ýerleşdirmekden toplanan pul serişdeleri.

4. Daşary ýurtlardan öňki ýyllardan galan algylary dikeltmekden gelen girdejiler.

5. Döwletiň milli baýlygy.

6. Käbir ýurtlarda býujetiň ýetmezçiligini ýapmak üçin kagyz pullaryň dolanyşyga goýberilişini (emmissiýa) hem-de banklaryň karz serişdelerini wagtlaýynça ulanmak.

Kärhanalaryň maliýe serişdeleriniň düzümi we olaryň çeşmeleri şulardan ybaratdyr:

1. Esasy işden alynýan peýda.
2. Ylmy-barlag işlerinden alnan peýda.
3. Hojalyk usuly bilen edilen gurluşyk-gurnama işinden alnan peýda.

Girimler:

Könelişi üçin aýryp goýulmalar, hatardan çykan emlägi ýerleşdirmekden alnan peýda.

Durnukly passiwler: (wagtlaýyn ulanman galan boş serişdeler).

Maksatly girimler: gurluşykda içerki serişdeleri ulanmakdan alynýan peýda.

Kärhanalaryň agzalarynyň paýly töleýän tölegleri.

Maliýe bazarlaryndan ýygnanlary:

1. Öz paýnamalaryny, obligasiýalaryny we gymmat bahaly kagyzlaryny satmakdan alynýan girdejiler.

2. Banklardan we kärhanalardan karz alynýan serişdeler.

3. Maliýe kömekleri we ş.m.

Maliýe serişdeleriniň düzümi kärhana işiniň gurnalyşyna bagly dürli-dürli bolup biler. Mysal üçin, gowy işleýän kärhanalar banklardan karz pul alman oňşuk edip bilerler. Paýdarlar jemgyýetleri däl kärhanalarda gymmat bahaly kagyzlardan toplanýan maliýe serişdeleriniň bolmazlygy mümkin.

3. Maliýäniň wezipeleri we olar barada ykdysadyýet ylmynda dürli garaýyşlar. Maliýe nazaryýetinde iň bir jedelli meseleleriň biri maliýäniň ýerine ýetirýän wezipeleri baradaky garaýyşlardyr. Käbir alymlar ykdysady ylymda diňe 2 wezipäniň bardygyny tassyklaýarlar (paýlaýjy, gözegçilik). Käbirleri onuň sanyny 7-12 çenlä ýetirýärler. Maliýäniň esasy mazmuny onuň ýerine ýetirýän

wezipelerinden gelip çykýar. Biziň pikirimizçe, maliýe, esasan, 3 sany wezipäni ýerine ýetirýär: **toplaýyjy; paýlaýyjy; gözegçilik.**

Şularyň netijesinde maliýäniň mazmuny ýüze çykýar.

1. Döwlet we karhanalar jemgyýetçilik önümi hem-de onuň bir bölegi bolan milli girdejini paýlamak netijesinde we beýleki çeşmelerden hem-de boş duran pul serişdelerini çekmek netijesinde maliýe serişdelerini toplaýar. Bu maliýäniň esasy wezipesidir.

2. Döwlet we kärhanalar jemgyýetçilik önümi hem-de onuň bir bölegi bilen milli girdejini paýlaýar hem-de gaýtadan paýlaýar, bu paýlamaklykdyr.

3. Maliýe serişdesiniň toplanmagyna, paýlanmagyna, ulanylmagyna hem-de jemgyýetçilik önüminiň we milli girdejiniň maksada laýyk paýlanyşyna gözegçilik edilýär. Bu gözegçilik wezipesidir.

Maliýe ykdysady kategoriýa hökmünde ykdysadyýete, esasan, öz wezipeleriniň üsti bilen täsir edýär. Has anygy, maliýäniň ýerine ýetirýän wezipeleri onuň mazmunyny kesgitleýär. Maliýäniň gelip çykyşy pul-haryt gatnaşyklary şertlerinde, döwletiň emele gelmegi bilen bagly bolup, döwlet öz wezipelerini doly ýerine ýetirmek üçin pul serişdelerine mätäçlik çekýär we gerek bolan bu pul serişdelerini maliýäniň üsti bilen toplaýar. Döwletiň ygtyýarynda maliýe mydama gazna toplaýy we paýlaýy gural bolup çykyş etdi. Paýlaýyş netijesinde fiskal-wezipe, ýagny diňe döwletiň gaznasyny üpjün etmek däl-de (bu taryhda iň soňky ýeri eýelemeyärdi), adalatly paýlaýyş-salgyt töleýän raýatlaryň bähbitlerini hasaba almaklykda amala aşyrylýardy. Mysal üçin, Beýik türkmen Seljuk döwletinde, "Döwlet bir daragt bolsa, raýatlar onuň köküdür, eger daragtyň kökünü çapsaň guraýyş ýaly, raýatlara salgytlary köp salsaň, olar – raýatlar tozgunçylyga düşýär. Salgytlar gaty bir agyr bolmaly däl" diýlen ýörelgeden ugur alynýardy. Ol döwürlerde, umuman, musulman döwletlerde Gurhanda görkezilen, girdejiňden haýyr-sahawat işlerine gönükdirilmeli möçberlerden ugur alynýardy. Ýokardaky ýörelgelerden ugur alman, agyr salgytlary ulanan döwletleriň tozgunçylyga sezewar bolan halatlary taryhda az däl. Biziň ýurdumyz öz Garaşsyzlygyny alandan soň, maliýe-býujet-salgyt-bank ulgamlary düýpgöter täzedan gurnaldy, ol döwletiň öňde duran wezipelerini amala asyrmak üçin, halkyň durmuş hal-ýagdaýyny gowulandyrmak üçin, ykdysadyýeti bazar gatnaşyklary şertlerinde ýokary depginler bilen ösdürmek we beýleki çäreler býujete zerur bolan maliýe serişdeleri doly we öz wagtynda üpjün etmäge gönükdirildi. Salgyt ulgamlary täzedan gurlup, olar kärhanalar üçin-de, raýatlar üçin-de elýeterlidir, salgytlaryň ýokarlandyrylmazlygy mydama biziň döwletimiziň üns merkezindedir.

Maliýäniň wezipeleri (funksiýalary) barada aýdanymyzda, çünki bu şu günki günlerem maliýe ylmynda jedelli, dürli garaýyşlara getirýän çylşyrymly meseleleriň biridir. Maliýäniň wezipelerini (funksiýalaryny) anyk kesgitlemekligiň, ony akylly-başly, netijeli ulanmak üçin ähmiýeti uludyr.

Ykdysady kategoriýalar nädogry ulanylanda, olar önümçiligiň ösmegine itergi bermän, tersine bökdençlik döredýär.

Maliýe taryhy taýdan seredeňde-de, şu günki nukdaýnazardan seredeňde-de, umuman, döwletiň gaznasyny döretmek maksady bilen ulanylýar. Maliýe iki

bölekden ybarat bolup, ol döwlet maliýesinden we pudaklarda hereket edýän dürli eýeçilik görnüşindäki kärhanalaryň maliýesinden ybaratdyr. Döwletiň maliýesiniň esasy wezipesi – döwlet gaznasy – döwlet býujetiniň girdejilerini üpjün etmek bolýan bolsa, kärhanalaryň maliýesiniň esasy wezipesi giňeldilen üznüksiz önümçilik şertlerinde kärhanalaryň maliýe serişdelerine bolan isleglerini üpjün etmek we olaryň netijeli ulanylyşyna gözegçilik etmektir. Adatça, käbir ykdysatçylaryň belleýşi ýaly, kärhana býujetini emele getirmektir. Şu ýerde ýene-de bir zady bellemek gerek, ýagny, her bir hojalygyň, raýatlaryň býujeti bar diýilýän garaýyş-da ýörgünlidir.

Maliýe esasy wezipesini – döwlet gaznasyny we kärhanalaryň maliýe serişdelerini emele getirende we ony ulananda gürrüňsiz paýlaýyş wezipesini-de ýerine ýetirýär. Kärhanalar tarapyndan öndürilen milli girdejiniň bir bölegi we raýatlaryň, şahsy taraplaryň girdejileriniň bir bölegi salgytlar salynmagy netijesinde döwlet gaznasyna gönükdirilýär. Bu paýlaýyşdyr we býujetiň üsti bilen toplanýan serişdeler gaýtadan paýlanylýar, has takygy, maliýe gatnaşyklary neijesinde we pul toplumlarynyň hem-de gaznalarynyň ulanylmagy netijesinde jemi içerki önüm hakyky görnüşinde paýlanylýar. **Maliýe resurslary näme?** Döwletiň öz wezipesini ýerine ýetirmek üçin gerek bolan, toplum görnüşini alan serişdeleri, şonuň ýaly-da dürli eýeçilik görnüşindäki kärhanalaryň isleglerini üpjün etmek üçin gerek bolan we toplum-gazna görnüşine eýe bolan pul serişdeleri **maliýe serişdeleridir**.

Maliýe serişdeleriniň çeşmeleri dürli-dürlüdür. Döwletiň maliýe serişdeleri şu aşakdaky çeşmelerden emele gelýär:

– döwlet býujetiniň girdejilerini emele getirmek üçin çekilýän serişdeler, salgytlar, döwlet karzynyň üsti bilen toplanýan serişdeler, döwlet kärhanalardan we beýleki çeşmelerden maksatly gaznalary hem-de toplumlary döretmek üçin çekilýän serişdeler we beýleki çeşmeler;

– döwlet ätiýaçlandyryş guramalarynyň ätiýaçlandyryş gaznasy;

– kärhanalaryň öz serişdeleri, gymmat bahaly kagyzlary çykaryp, olary ýerleşdirmekden toplanan pul serişdeleri, banklardan we beýleki kärhanalaryndan karz alan serişdeleri, ätiýaçlandyryş guramalaryndan, paý esasyda gatnaşmaktan, dürli goýumlardan, kärende haky we ş.m.

Şu maliýe serişdelerini toplamak we olary ulanmak bilen bagly ýüze çykýan maliýe gatnaşyklary maliýäniň mazmunyny kesgitleýär.

Maliýe ulgamlaryna nämeler girýär? Döwlet býujet ulgamlary, býujete girýän we býujetden daşary pul toplumlary we gaznalary, döwlet karzy, döwlet ätiýaçlandyrylyşy we dürli eýeçilik görnüşlerindäki kärhanalaryň maliýesi, gazna biržalary; karz institutlary girýärler. Karz esasyda üznüksiz önümçiligi pul serişdeleri bilen üpjün edýänligi we şu jähtden maliýe bilen meňzeşliginiň barlygy sebäpli bazar ykdysadyýeti ösen ýurtlarda, giňişleýin alanynda, maliýe ulgamlaryna karz we banklar-da girizilýär. Döwlet býujetiniň girdejileri raýatlardan we dürli eýeçilikdäki kärhanalaryň girdejileriniň bir bölegini toplamakdan, dürli geçirmelerden we girimlerden, biziň ýurdumyzda uly ähmiýeti bolmasa-da, bazar ykdysadyýeti ösen ýurtlarda gymmat bahaly kagyzlary çykarmakdan we olary ýerleşdirmekden (döwlet karzy) emele gelýär. Mundan başga-da biziň ýurdumyzda býujetiň çykdaýjalarynyň bir bölegi Türkmenistanyň Merkezi bankynyň göterimsiz

karzynyň esasynda meýilleşdirilýär. Bu gatnaşyklaryň esasynda diňe bir arassa paýlaýjylyk gatnaşyklary ýatmaýar, çünki döwlet karzy ýa-da banklardan karz pul alnanda eýe çalyşmaýar, serişde bir eýeden başga eýä geçmeýär. Biziň pikirimizçe, bu toplamaklykdyr, ýagny toplum, gazna görnüşine getirmeklikdir. Maliýäniň aýratyn toplaýjy wezipesiniň barlygy äşgär bolup, ony inkär etmek dogry bolmazdy. Pensiýa, ätiýaçlyk gaznalaryna serişdeler çekilende, paýlamaklyk däl-de, toplamaklyk bolup geçýär. Çünki bu serişdeler soňra yzyna gaýtarylýar.

Kärhanalarda maliýe gatnaşyklary şu aşakdaky halatlarda ýüze çykýar: ol pul serişdeleri emele getirilende, girdejileri emele getirende we olar paýlananda, karz pullar hojalyk işini alyp barmak üçin çekilende we ş.m. Ylaýta-da, Düzgünnama (ustaw) sermayasy, ilkinji nobatda, telekeçiniň öz hasabyna emele getirilende, bu dürli çeşmelerden durýar.

Ilkinji nobatda maliýe kategoriýasynyň wezipesi, onuň ýerine ýetirýän, hut özüne mahsus bolan işidir, onuň jemgyýetçilik üçin ýerine ýetirýän işiniň aýdyň göze görnüp duran ýüze çykmasydyr. Alymlaryň, maliýe paýlaýjy kategoriýa bolansoň, oňa diňe iki wezipe – paýlaýjy we gözegçilik wezipeleri mahsusdyr diýýänleri-de az däl. Kärhana maliýesine gezek gelende bolsa, oňa hut umumy maliýäniň wezipeleri mahsusdyr diýip tassyklaýarlar.

Ykdysadyýet ylmynda, mysal üçin, şu günlerde kärhana maliýesiniň-de üç wezipesini tassyklaýanlar az däl: 1) kärhananyň maliýe serişdelerini emele getirmek, düzüminiň oňaly derejesini saklamak we ykdysady mümkinçiligini artdyrmak; 2) gündelik hojalyk maliýe işini üpjün etmek; 3) hojalyk subýektiniň durmuş syýasatyny amala aşyrmak.

Kärhana maliýesine gezek gelende, onuň üç wezipesini: paýlaýjy, gözegçilik we dürli pul toplumlaryny emele getirmek hem-de ulanmak wezipeleriniň barlygyny tassyklaýan alymlar-da bar.

Maliýä ilkinji wezipesi - pul serişdelerini maksatly bir ugra gönükdirmek üçin gerek bolan belli bir möçberde toplamaklykdyr. Mysal üçin, onuň düzüm bölegi bolup durýan salgytlaryň esasy fiskal wezipesini (gaznany emele getirmek üçin) hiç kim inkär etmeýär. Döwlet, ilkinji nobatda, öz esasy gaznasyny, öz önünde goýýan maksatlaryny amala aşyrmak üçin gerek bolan pul serişdeleriniň belli bir möçberini döretmek üçin alada edýär.

Kärhana maliýesinde döwlet maliýesine mahsus bolan üç wezipe bar: toplaýjy, paýlaýjy we gözegçilik.

Maliýe, baha, zähmet haky we ş.m. ykdysady kategorýalar-da paýlaýjy kategoriýalardyr. Döwlet, ilkinji nobatda, maliýäni öz maliýe serişdelerini emele getirmek üçin ulanýar.

Paýlaýjy näme? Ol, maliýe nukdaýnazaryndan seredeniňde, girdejileri paýlamak, bir eýeden başga eýä bermek. Mysal üçin, salgytlar arkaly paýlamak netijesinde diňe eýe çalyşyarmy? Hawa. Döwlet ony diňe bir öz girdejilerini emele getirende ulanman, raýatlaryň, kärhanalaryň girdejilerini kadalaşdyranyňda, sebitleriň, welaýatdyr etraplaryň maliýesini býujet arkaly paýlanda-da, işçi we gullukçylaryň zähmet hakyny, şepagat we kömek pullaryny, talyp haklaryny köpeldende we beýleki halatlarda giňden ulanýar. Diýmek, maliýä paýlaýjylyk häsiýeti-de mahsusdyr. Maliýäniň kömegi bilen içki önüm we onuň bir bölegi bolup

durýan milli girdeji paýlanýar. Döwlet karzy bilen, ýagny gymmat bahaly kagyzlary çykarmak bilen ilatyň we kärhanalaryň boş duran serişdeleri toplanlýar we ulanylýar. Karz hem (kredit) şu maksatlara gönükdirilendir, ýöne ol bu toplanan serişdeleri karz bermek bilen ulanylýar. Aslyýetinde, banklarda-da karz serişdeleri dürli çeşmelerden toplanlýar we ulanylýar.

Döwlet býujetiniň girdejileri toplananda, salgytlar alnanda, girdejileri ýerine ýetirilende, býujetiň taslamasy düzülende, gürrüňsiz, maliýe gözegçiligi alnyp barylýar. Gözegçilik paýlaýyş wezipesi ulanylan-da has-da täsirli bolýar. Kärhana maliýesinde-de gözegçilik wezipesi ýüze çykýar. Mysal üçin, ulanyş tutumlary (amortizasiýa) kadalary bellende, tölenmedik salgytlara jerime we puşman ulanylanda, şertnama şertleri bozulan halatlarynda ulanylýan jerimeler we. ş.m., gözegçilik wezipesi herekete girýär.

Barlag soraglary:

1. Maliýe näme?
2. Döwletiň maliýe serişdeleri diýip nämä aýdylýar?
3. Maliýäniň ýerine ýetirýän wezipeleri.
4. Maliýe näçe bölege bölünýär?
5. Kärhana maliýesinde döwlet maliýesine mahsus bolan näçe wezipe bar?
6. Paýlaýyş näme?